

מעדני כתא

משיעורי הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת וירא תשפ"ו

בענין נער שנעשה בר מצוה באמצע החודש כשעדיין הזמן שמותר לקדש את הלבנה האם יקדש מיד בתחילת החודש או שימתין עד לאחר שיגדיל

יבואר דלשיטת התוס' יכול הקטן לקדש הלבנה מיד ולשיטת הרמב"ן ורש"י ימתין עד שיגדיל

וא"כ לשיטת התוס' דגם הקטן בעצמו חייב במצוות, א"כ כ"ל כנ"ל, דאין נפ"מ אם מקדש את הלבנה כשהוא קטן, דהא גם קטן חייב במצוות מדרבנן, וכיון דכל מצוות קידוש לבנה הוא מדרבנן, אין מעלה שיקדשנה כשהוא גדול דווקא, אבל לשיטת רש"י והרמב"ן דהקטן בעצמו אינו חייב במצוות כלל, הרי כשיקדש הלבנה כשהוא קטן אינו מקיים המצוה כלל, אבל אם יקדשנה לאחר שיגדיל הוא עצמו יקיים המצוה, וא"כ עדיף טפי שימתין עד לאחר שיגדיל ואז יקדש את הלבנה.

ומדברי השו"ע ל"כא' מוכח דפסק כשיטת התוס' דהקטן בעצמו חייב במצוות, דבס"ק פ"ו סעי' ב' כתב וז"ל קטן חייב מדרבנן כדי לחנכו, וההיא דבן מברך לאביו, כשלא אכל האב כדי שביעה שאינו חייב אלא מדרבנן עכ"ל. ואי נ"מא דאין הקטן מחוייב בעצמו אלא שהאב צריך לחנכו במצוות הרי אינו חשיב מחוייב בדבר ואין יוציא את אביו יד"ח ברכת המזון, וכמו בדאמת ס"ל להרמב"ן דאין הקטן מוציא את אביו אפילו כשאכל פחות מכדי שביעה, אלא ודאי סובר השו"ע כשיטת התוס' דהקטן חייב בעצמו במצוות, וא"כ להלכה יכול לקדש את הלבנה מיד בתחילת החודש ואין צריך להמתין עד שיגדיל.

יבואר שיטת התוס' דתרי דרבנן לא מפיק חד דרבנן

אולם נראה דמ"מ יש לדון דעדיף טפי שימתין עד שיגדיל, דהנה לענין קריאת המגילה אע"פ דחייבו רק מדרבנן מ"מ קי"ל כחכמים דסברי במגלה דף י"ט ב' דאין קטן מוציא את הגדול בקריאת המגלה, כמש"כ בשו"ע בס"י תרפ"ט.

והתוס' שם [ד"ה ורבין] הקשו דמאי שנא מהא דמבואר בגמ' בברכות דף כ' ב' דאם לא אכל אביו כדי שביעה דחייב רק מדרבנן דבנו הקטן מוציא, דה"ל יוכל להוציא את הגדול בקריאת המגלה כיון דכל חיובו רק מדרבנן, ותרצו דמגילה ליכא חיובא אפילו בגדולים אלא מדרבנן וקטן אין מחוייב אלא מדרבנן אפילו בשאר מצוות, ובגדול ליכא אלא חד דרבנן במגילה, שהרי בשאר מצוות הוא חייב דאורייתא, ולא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן, אבל ההיא דברכת המזון מיירי שהקטן אכל כדי שביעה דהוי חיובא דאורייתא וליכא אלא חד דרבנן ומפיק האב שלא אכל אלא שיעורא דרבנן עכ"ל.

ומב' דקטן שהוא תרי דרבנן חיובו קליש ממי שהוא רק חד דרבנן, וא"כ אע"פ שהקטן בעצמו חייב במצוות מ"מ אם יקדש את הלבנה כשהוא קטן הוי תרי דרבנן, אך אם ימתין עד שיגדיל יהי' רק חד דרבנן, ועדיף שימתין מלקדש את הלבנה עד שיגדיל.

ואפשר עוד, דכמו דס"ל להתוס' דתרי דרבנן לא מפיק חד דרבנן, א"כ הכ"נ אם יקדש את הלבנה בקטנותו, כיון דהוי תרי דרבנן, א"כ כשיגדיל ויעשה חד דרבנן יתחייב שוב לקדש את הלבנה, דמה שקידש כשהי' תרי דרבנן אין עולה לו לכשנעשה חד דרבנן.

דאע"ג דחייב בכל המצוות מיהו מדרבנן היינו דוקא במצוות שיכול גם לקיים אחר שיגדיל משא"כ במצוה זו דפריון שאם יקיימה עכשיו לא יכול לקיימה שוב כשיגדיל בודאי לא אמרי' שיפדה א"ע עכשיו. ומה"ט כתבו המפרשים שלא קיים אברהם אבינו מצות מילה קודם שנצטווה אף על גב דפריון הבן יתורה בולה קודם שניתנה משום דק"ל גדול המצוה ועושה משאיתו מצווה ושאר המצוות יכול לקיים גם לאחר שיצא משא"כ מצות מילה עכ"ל.

אך לכא' א"י דומה להם, דבמצוות מילה לא נצטווה אברהם כלל, אבל הכא כיון דחייב מדין חינוך, וכדלהלן, א"כ חשיב שפיר מצווה ועושה. ודברי הזכרון יוסף הם חידוש יותר, דהתם לגבי פדיון הבן לאחר שיגדיל יקיים המצוה מדא', וא"כ להכי כתב הרמב"ם שיפדה את עצמו כשיגדיל. ועוד יש לומר, דבהא דאברהם אבינו המתין ולא מל את עצמו עד שציווהו הקב"ה יש תירוץ אחרים, דיש שיתירצו דכיון דיסוד מצוות מילה היא ברית בינו להקב"ה, א"כ לא שייך לעשות ברית כל זמן שלא נצטווה מהקב"ה, וא"כ ליכא ראי' מהתם.

וה' מקום לומר דאין זה מוכרח דסובר השו"ע כשיטת התוס' דחייב חינוך רמי על הקטן, דלעולם י"ל דסובר כרש"י דחייב חינוך רמי על האב, והא דקטן יכול להוציא את אביו הוא משום דסובר השו"ע כמש"כ התוס' בר"ה דף ל"ג א' דבמצוות דרבנן לא בעינן בר חיובא כדי להוציאן, וגם רשות מוציא מי שהוא בר חיובא, ולהכי יכול הקטן להוציא את אביו, אך זה אינו, דהתוס' כתבו כן רק אליבא דרבי יהודה שסובר דקטן מוציא את הגדול בקריאת המגילה, אבל חכמים שסוברים שאין הקטן מוציא את הגדול בקריאת המגילה חולקים על סברא זו, וגם במצוות דרבנן אין יכול להוציא רק מי שהוא בר חיובא, ובס"י תרפ"ט פסק השו"ע כחכמים, וא"כ לא יתכן לומר דכוותה השו"ע דמה שקטן מוציא את אביו הוא משום דדרבנן לא בעי' שיהא המוציא בר חיובא.

נשאלתי האם נער שנעשה בן י"ג באמצע החודש כשעדיין הוא הזמן שמותר לקדש בו את הלבנה, האם עדיף שימתין מלקדש את הלבנה עד שיגדיל, דגם לאחר שיגדיל וגם עכשיו חיובו רק מדרבנן, וא"כ אדרבה עדיף טפי שיקדש את הלבנה מיד, דהא וריזים מקדימין למצוות.

ובפשוטו נראה דכיון דכל קידוש לבנה הוא רק מדרבנן, א"כ אין כל מעלה שימתין עד שיגדיל, דגם לאחר שיגדיל וגם עכשיו חיובו רק מדרבנן, וא"כ אדרבה עדיף טפי שיקדש את הלבנה מיד, דהא וריזים מקדימין למצוות.

יבואר מחלוקת הראשונים אם מדין חינוך הקטן בעצמו חייב במצוות או דרך על אביו מוטל לחנכו

אך לכא' דבר זה תלוי בפלוגתת הראשונים בגדר חיוב חינוך, דנחלקו הראשונים האם משום חינוך חייבו חכמים את הקטן בעצמו במצוות, או דהקטן לאו בר חיובא הוא, ואינו חייב כלל במצוות, אלא דהטילו על אביו שהוא חייב לדאוג שבנו יקיים המצוות.

ונבאר הדברים בקצרה, בגמ' בברכות (דף מ"ח ע"א) מבואר דמי שאכל פת שאינו מחוייב בברכת המזון אלא מדרבנן, יכול להוציא למי שאכל כדי שביעה, דמחייב מדאורייתא כעובדא דנאי המלך, ורש"י שם הקשה ע"ז דהא בגמ' בברכות דף כ' ע"ב בקטן שהגיע לחינוך דחייב מדרבנן מבואר דאינו יכול להוציא את הגדול שמחוייב מדאורייתא, ויתירצו רש"י דקטן אפילו מדרבנן אינו מחוייב, אלא דאבוא רמי עלי' לחנכו, וכ"כ הרמב"ן במלחמות בברכות פ"ג.

אך התוס' שם כתבו דזה דוחק, דא"ל שעל הקטן עצמו ליכא חיובא אפילו מדרבנן, א"כ האין מוציא לאביו היכא דלא אכל אביו אלא שיעורא דרבנן, [כמבואר בגמ' שם דרך אם אביו אכל כדי שביעה דחייב מדאורייתא אין בנו יכול להוציא, אבל אם אכל רק כזית דמחוייב מדרבנן שפיר בנו יכול להוציא], ולזאת העלה התוס' דודאי הקטן חייב בעצמו מדרבנן ואפ"ה אינו מוציא את המחוייב מדאורייתא, ועי' שם שביארו הא דבעובדא דנאי המלך ה"י יכול להוציא מי שאכל רק כזית את המחוייב מדאורייתא, דהוא משום ערבות יעו"ש.

והא דמבואר בגמ' בברכות [כמו שהקשו התוס'] דכשלא אכל כדי שביעה דחייב רק מדרבנן יכול הקטן להוציא, לכאורה קשה להרמב"ן ורש"י דס"ל שאין הקטן חייב כלל, כ' הגרע"א בגליון הש"ס שם דהרמב"ן במלחמות יש לו גירסא אחרת בדברי הגמ', עי' שם.

ומתבאר דשיטת התוס' הוא דקטן רמי מדרבנן חיובא עלי' ידי' בעצמו לקיים המצוה, ושיטת רש"י והרמב"ן דהקטן בעצמו אינו חייב כלל במצוות, אלא שהטילו על אביו חיוב לחנכו במצוות.

יבואר הא דאברהם אבינו אע"פ שקיים כל התורה כולה מ"מ לא מל את עצמו עד שנצטווה מהקב"ה

ולכא' יש ללמוד דבר זה מאברהם אבינו, דהנה בגמ' ביומא דף כ"ח א' דאברהם אבינו קיים כל התורה כולה, אך מצוות מילה לא קיים עד שנצטווה מהקב"ה, והמפרשים עמדו ע"ז מאי שנא מצוות מילה מכל התורה, וכבר עמד בזה גם במושב זקנים פרשת לך לך [פרק יז פסוק כד] וז"ל תימא דהא אמר (קידושין פ"ב א') דאברהם קיים אפי' עירובי תבשילין א"כ למה לא מל עצמו מקודם. וי"ל דראה אברהם ברוח הקודש שהיה עתיד הקדוש ברוך הוא שיעושה לו על המילה, ולכן המתין, כי גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה עכ"ל. ויש להוסיף בזה [ועי' להלן שהבאנו כן משו"ת זכרון יוסף]. דהא דא"ל כל המצוות קיים אע"פ שלא הי' ע"ז מצווה ועושה, הוא משום דא"ל כל המצוות יוכל אח"כ לחזור ולקיימם גם אחרי שנצטווה, משא"כ מצוות מילה שאין יכול לעשותה רק פעם אחת, העדיף להמתין כדי שיעשה כשהוא מצווה ועושה, וא"כ מזה יש ללמוד גם לגבי קידוש לבנה, דכיון שיכול להמתין ולקיים המצוה כשיגדיל ויהי' מצווה ועושה א"כ יש לו להמתין עד שיגדיל מצווה ועושה.

ובדומה לזה כתב בשו"ת זכרון יוסף יו"ד סי' כ"ו [הובא בפתיחת תשובה יו"ד סי' ש"ה ס"ק כ"ה] לענין קטן שלא פדאו אביו, דהביא שנשאל מהכח אחד אמאי כתבו הרמב"ם בהל' בכורים פ"א ה"ב והשו"ע יו"ד סי' ש"ה סט"ו שיפדה את עצמו רק כשיגדיל, דמאי טעמא לא יפדה את עצמו בקטנותו מוזמן שהגיע לעונת הפעוטות דמכירתו מוכרה במטלטלין ומתנתו מתנה, דהרי כיון שהגיע לחינוך הוא מחוייב מדרבנן בכל המצוות וגם יכול לברך עליהן כמו ציצית וסוכה ולולב ודמוות, וא"כ מאי טעמא לא יפדה את עצמו בקטנותו, וכתב בזכרון יוסף בזה"ל ותרצתי לו

יב' ראי' מדברי הרמ"א דמי שנעשה בן י"ג יד"ח במה שהתפלל כשהי' תרי דרבנן

אולם הנצי"ב בתשו' משיב דבר (ח"א סי' י"ח) הוכיח מדברי הרמ"א (סי' נ"ג סעי' י') דקטן שקיים המצוה בקטנותו עולה לו המצוה ויצא יד"ח וכשנעשה גדול אין צריך שוב לקיים את אותו המצוה.

דהנה בשו"ע שם כתב דיש ללמוד זכות על מקומות שנוהגים שהקטנים יורדין לפני התיבה להתפלל תפלת ערבית במוצאי שבתות. וכתב עלה הרמ"א [ומקורו ממהרי"ל] ובמקומות שלא נהגו כן, אין לקטן לעבור לפני התיבה אפילו בתפלת ערבית, אפילו הגיע לכלל י"ג שנים ביום השבת אין להתפלל ערבית של שבת, דהרי עדיין אין לו י"ג שנה. וביאר המ"ב שם ס"ק ל"ג דר"ל דבמקומות שנוהגין להתפלל של שבת בע"ש מבעוד יום משום תוספת שבת מ"מ הרי עדיין לא נשלמו לו י"ג שנה עד ליל שבת, שתוספת שבת אינו מועיל לענין שנות ימי הנער עיי"ש.

ומבואר דרק לעבור לפני התיבה אין ראוי, אבל הוא עצמו שפיר יכול להתפלל, וע"כ דמצוה שעשה בקטנותו עולה לו ויצא בזה יד"ח, עיי"ש.

ולכא'ו הרי בקטנותו אינו אלא תרי דרבנן, ואיך יוצא בזה יד"ח תפילה לאחר שהגדיל ונעשה חד דרבנן, וע"כ מוכח דס"ל להרמ"א דלגבי הקטן עצמו שפיר יוצא במה שהתפלל כשהי' רק תרי דרבנן.

ובכנין שלמה סי' ס' (בדרשה לבר מצוה) עמד בזה, דאיך יוצא יד"ח תפלת ערבית במה שהתפלל בקטנותו הא כשהי' קטן הי' תרי דרבנן, וכמו דתרי דרבנן לא מפקי חד דרבנן הכ"נ אין יכול לצאת חיוב תפלה במה שהתפלל כשהי' תרי דרבנן. עיי"ש.

יבואר דלגבי עצמו יוצא גם במה שעשה כשהי' תרי דרבנן

ונראה בזה, דיש לחלק בין להוציא אחרים לגבי ידי', דלהוציא את חבריו דבעי' לדון ערבות בעי' שיהי' בר חיובא, ובוה צריך שיהא מחוייב כמותו, ולהכי תרי דרבנן אינו מוציא חד דרבנן, דאינו מחוייב כמותו, אבל לגבי הקטן עצמו, כיון שמה שהתפלל בקטנותו הי' חשיב מעשה מצוה, דתרי דרבנן נמי חשיב מעשה מצוה, א"כ שפיר יוצא בזה חובת תפלה.

ושוב הראוני דיסוד הדברים כתב בזכרון שמואל (סי' י"ט), ותו"ד הם, דהא דמי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים יד"ח, תרתי איתנייהו ביה, חדא דכל שאינו חייב בדבר הא הוי ברכה לבטלה, דלא הוי ברכה כלל, ועוד, דאפילו במקום שיש לו רשות לברך ולא הוי ברכה לבטלה, מ"מ דינא הוא דלהוציא אחרים צריך שיהא מחוייב בדבר, וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים.

ועפ"ז כתב ליישב קושיית האחרונים, דבשו"ע בס' תרפ"ט פסק דקטן אין יכול להוציא גדול בקריאת המגילה, אבל בהל' חנוכה בס' תרע"ה הביא השו"ע גם דעת יש מי שאומר דקטן שהגיע לחינוך יכול להדליק ולהוציא את בני ביתו.

וכתב שם דכל מש"כ התוס' דתרי דרבנן לא מפקי חד דרבנן זה אינו אלא לענין האי כללא דכל שאינו חייב בדבר אינו מוציא אחרים דצריך שיהא המוציא חייב בדבר, ולענין זה שאני חד דרבנן מתרי דרבנן, דתרי דרבנן חשיב כאינו מחוייב לגבי חד דרבנן, אבל לענין הא דכל שאינו חייב בדבר לא הוי עלה שם מעשה מצוה, בזה אין נפ"מ בין חד דרבנן לתרי דרבנן, וכל דחייב מדרבנן הוי מעשה מצוה דרבנן, ואין נפ"מ לענין זה בין חד דרבנן לתרי דרבנן, וא"כ בקריאת המגילה דהקורא צריך להוציא את השומע, בזה קטן שהגיע לחינוך שהוא תרי דרבנן אינו מוציא גדול שהוא חד דרבנן, אבל לענין נר חנוכה דאין מוציא בזה את אחרים, אלא החיוב הוא חיוב על הבית שיודלק בו נר ע"י אחד מבני הבית, וכשאחד מדליק אין זה מדין דמוציא אחרים יד"ח, אלא דמ"מ צריך שיהא המדליק בר חיובא, דאי לאו הכי אין ע"ז שם הדלקת נר חנוכה, א"כ בזה אין נפ"מ בין חד דרבנן לתרי דרבנן, ועל כן הביא השו"ע דיש מי שאומר דקטן שהגיע לחינוך יכול להדליק נר חנוכה, ועכ"ל.

ולפי' זה שפיר יוכל הקטן לקדש את הלבנה מיד בתחילת החודש, ואין צריך להמתין מלקדשה עד שיגדיל, דלגבי ידי' אין נפ"מ בין תרי דרבנן לחד דרבנן.

יבואר שיטת רש"י דבמצוות שאין הקטן מצוי אצל אביו אינו חייב בחינוך

ויש לדון עוד, דהנה רש"י ור"ת נחלקו האם יש מצוות חינוך על קריאת שמע, דבמשנה בברכות דף כ' א' תנן נשים ועבדים וקטנים פטורים מקריאת שמע ומן התפילין, ופירש רש"י אפילו קטן שהגיע לחינוך לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש לפי שאינו מצוי תמיד כשמוציא זמן ק"ש. אך תוס' שם כתבו בשם ר"ת דאיידי בקטן שלא הגיע לחינוך, ומבואר דנחלקו רש"י ור"ת האם במצוות שזמנן בלילה חייב הקטן בחינוך, דרש"י סובר דכיון שאינו מצוי תמיד אצל אביו לא חייבוהו בחינוך, ור"ת סובר דאין לחלק בזה ולעולם חייב בחינוך.

¹ ועי' בראשית ביכורים ל' בצלאל הכהן (אחי הבנין השלמה, ח"ב סי' ד') שדן בעי"ז בקטן שהגדיל בחוה"מ אם צריך לברך שוב שהחינוך, מאחר ובתחילה היה מחוייב בתרי דרבנן וכעת בחד דרבנן. ² והיה מקום לדון דרש"י איירי בק"ש שאין האב מצוי כל לילה אצל הקטן לחנכו אבל קידוש לבנה שאפשר לעשותו במשך עשרה ימים אפשר דשפיר מצוי האב אצל בנו באחד מן הימים בלילה ושפיר יכולים להטיל עליו חיוב לחנכו בזה. ³ אולם העירוני ע"ז דלכא'ו אין הדברים מוכרחים, דבשו"ע בס' ע' סעי' ב' נראה שפוסק לעיקר כשיטת רש"י דגם קטן שהגיע לחינוך פטור מק"ש, וכתב וז"ל קטנים פטורים לר"ת כשלא הגיעו לחינוך, ולרש"י אפילו הגיעו לחינוך, מפני שאינו מצוי אצלו בזמן ק"ש בערב וישן הוא בבוקר,

ולכא'ו לפי רש"י הכ"נ במצוות קידוש לבנה כיון שזמנה רק בלילה אין הקטן חייב בחינוך, וא"כ לדבריו ודאי דאין ראוי שיקדש את הלבנה מיד, דהא עכשיו אינו חייב כלל במצוה ואפילו מדרבנן, אלא ימתין עד שיגדיל שאז יהי' מצוה ועושה. **שוב** הראוני במ"ב (סי' תכ"ו סק"א) שכתב בשם ר' יעקב עמדין דקטן שהגיע לחינוך מחנכין אותו בקידוש לבנה, וכתב המ"ב וז"ל, ונראה דזהו רק לר"ת בסימן ע', אבל לרש"י שם לא נהירא, ודמי לק"ש עיי"ש, ואפשר דכוונתו ג"כ דטוב לנהוג כן לכתחלה וכמו שפסק שם בשו"ע לענין ק"ש עיי"ש עכ"ל. וא"כ כיון דמן הדין אינו חייב בחינוך א"כ לכא'ו ראוי שימתין עד שיגדיל ויהא מצוה ועושה.

אולם יש לומר, דהא דס"ל לרש"י דבמצוות שאין הקטן מצוי אצל אביו לא חייבוהו בחינוך, זה אינו אלא לשיטתו דס"ל דמדין חינוך אין הקטן חייב בעצמו במצוות אלא הטילו על אביו לחנכו, ולהכי ס"ל דבמצוות שאין הקטן מצוי אצל אביו לא הטילו על אביו לחנכו, אבל אם נימא דמדין חינוך הקטן בעצמו חייב במצוות, א"כ מהיכ"ת דבמצוות שאין הקטן מצוי אצל אביו לא חייבוהו בחינוך, הא מדין חינוך הקטן חייב ולא האב, וא"כ כיון דנתבאר דלהלכה פסק השו"ע כשיטת התוס' דהקטן בעצמו חייב במצוות א"כ אין כלל מקום לדברי רש"י דבמצוות שאין הקטן מצוי אצל אביו אינו חייב בחינוך.¹

דברי הכתב סופר דמצוה שיכול לקיים לאחר שיגדיל אינו מחוייב מדין חינוך

עוד יש מקום לדון, לפי מש"כ בשו"ת כתב סופר או"ח סי' צ"ט לגבי ספירת העומר אם ספר בתחילת הלילה ורק אח"כ הביא שתי שערות ונעשה גדול אם צריך לחזור ולספור, וכתב וז"ל דכל שיגדיל ואפשר לו לקיים המצוה בגדלותו אלא שיש בו שיהיו איהו שעות ליכא מצות חינוך במצוה זו, כיון שיעשה מצוה זו בעצמו אח"כ מה לו לאב לחנכו, וכיון דליכא מצות חינוך, וגם אם ספר ע"י חינוך אב לא עשה מעשה מצוה כלל ממילא לא יצא י"ח כשיגדיל, דבקטנותו גם מצוה דחינוך לא הי', וצריך לספור אחר שיגדיל, והדברים ארוכים, ותן לחכם ויחכם עוד, כי יש לחלק בענינים אלו בחלוקות דקות ומה שעלה במושכל ראשון לפני כתבתי עכ"ל.

ולפי'ז הכ"נ י"ל לגבי קידוש לבנה, דכיון שיכול לקיימה לאחר שיגדיל א"כ ליכא ע"ז כלל מצוות חינוך, ובדאי צריך להמתין מלקדש את הלבנה עד שיגדיל.

אך לכא'ו דברי הכת"ס נסתרים מדברי הרמ"א בס' נ"ג הג"ל, דהא מדברי הרמ"א הוכיחו האחרונים דס"ל דאם התפלל ערבית מפלג המנחה ואח"כ נעשה בן י"ג אין צריך לחזור ולהתפלל, ולדברי הכת"ס כיון דיכול להתפלל ערבית לאחר שיגדיל א"כ בקטנותו ליכא חינוך ע"ז, ואיך יצא יד"ח תפלת ערבית, וצ"ע.

יבואר אם הקטן מקיים מצוות עשה דועשית ככל אשר יורוך

ויש מקום לדון עוד, דלכא'ו כשהגדול מקיים מצוה מדרבנן הרי הוא מקיים מצוות עשה דאורייתא של "ועשית ככל אשר יורוך", וכן מקיים לא תעשה ד"לא תסור", אבל הקטן הרי אינו מצוה בזה אלא מדרבנן, וא"כ אם יקיים המצוה בקטנותו לא יקיים המצוה מן התורה ד"ועשית ככל אשר יורוך", וא"כ אפשר דמהאי טעמא עדיף שיקיים המצוה כשהוא גדול.

ובאמת כבר עמד בקונטרס דברי סופרים (אות כ"ב) איך אפשר לחייב קטן במצוות מדבריהם, והרי הוא אינו מצוה בעשה דועשית ככל אשר יורוך ול"ת דלא תסור, וז"ל, וכן להסבירים דחיובא דרבנן בקטן שהגיע לחינוך הוא על הקטן בעצמו ולא כדעת רש"י ברכות מ"ז דהחיוב הוא רק על אביו, וכיון דקטן אינו בר מצוה כלל מדאורייתא, א"כ גם המצוה הזאת לשימוע לדברי חכמים אין הקטן חייב בה, אמנם לפי הנ"ל אתי שפיר, דכל מה שציוו חכמים אנו יודעין שכן הוא נכ"ר רצון ה', ודבר זה לעשות רצונו ית"ש כל באי עולם מצוין ועומדין מתחילת ברייתו על זה, דכל הנמצאים נבראו לעשות רצון קונם, וכל פעל ה' למענהו, והא דקטן פטור מכל המצוות הוא משום שכן הוא רצון ה' לפוטרו, אבל מכיון שזו חכמים עליו ואנו יודעין שהסכימה דעתו לדעת המקום ב"ה, ממילא חייב לעשות כדבריהן שכן הוא רצונו יתברך עכ"ל. והיינו דגם קטן מצוה לעשות רצון הש"ת, ורצון הש"ת הוא שישמע בקול חז"ל עכ"ל.

אבל עכ"פ אינו מקיים מצוות עשה מן התורה, וא"כ היה מקום להמתין לקיים מצוותו מן התורה כדי שיקיים בזה עשה דככל אשר יורוך ול"ת דלא תסור.

יבואר איך מותר לקטן לברך הא לא נצטווה בלא תסור

ויש לעיין איך הקטן מברך על מצוותיו הרי לא נצטווה בלא תסור, ובגמ' שבת דף כ"ג א' אמרו היכן צונו בלא תסור, וא"כ הקטן שלא נצטווה בלא תסור איך מברך על מצוותיו.

וראוי לנהוג כר"ת עכ"ל. ומשמע דלעיקר נקטינן כרש"י אלא שראוי לנהוג כר"ת, וכ"כ במ"ב שם סק"ט וז"ל ר"ל אף על גב דמדינא מסתברא כרש"י, וכן כתב הגר"א ז"ל, אעפ"כ נכון לנהוג כר"ת, וכן משמע מדברי הרמב"ם עכ"ל. והרי נתבאר דדעת השו"ע בס' קפ"ו דפסק כשיטת התוס' דמדין חינוך הקטן בעצמו חייב במצוות, ואע"פ כן פסק לעיקר כשיטת רש"י דאפילו קטן שהגיע לחינוך פטור מק"ש.

עוד יש להעיר, דבמ"ב שם סק"ח מביא בשם הב"ח דמגיל י"ב גם רש"י מודה דחייב בק"ש, וא"כ הכא שהגיע לגיל י"ב גם לרש"י חייב.

שיש חיוב בזה, ואע"פ שהוא קיום מצוה גדולה אבל אינו מצווה חיובית כמו המצווה לדור בארץ ישראל, [אכן הראוני במרחשת (ח"א סי' כ"ב אות ז') דפשיטא ל"י דאין מקיים מצוות ישוב ארץ ישראל רק אם קונה גם בית מעכו"ם].

וא"כ יש להוכיח מהא דשרי אמירה לעכו"ם לצורך זה, דגם לצורך קיום מצווה שרי אמירה לעכו"ם בשבת, ואינו מותר דווקא במצווה שמחויב בה דשרינן ליה כדי שיוכל לקיים חיובו.

אמנם יש לדחות, דהא בכל המצוות לא הותר לדעת רוב הראשונים אמירה לעכו"ם לצורך מצווה באיסור דאו', ואילו לענין קניית בית באר"י שרי אפי' במקום איסור דאו' לדעת רוב הראשונים, שהרי הוא כותב שטרו בשבת עבורו, ומוכח מינה דמצווה זו מצווה חכימה וחשובה היא למאוד, וא"כ אפשר דלצורך מצווה גדולה כזו התירו אמירה לעכו"ם גם במקום קיום אע"פ שאינה חיוב.

יב' התר המשנ"ב לפזר נרות דלוקים ע"י גוי בתפלת נעילה לצורך אמירת פיוטים

אכן יש להביא ראיה מהא דכתב המשנ"ב (סימן תרכ"ג ס"ק ג') דיש לבטל המנהג שהעכו"ם מדליק הנרות לצורך אמירת פיוטים בנעילה, אלא הנרות הדלוקים יפזרו בכל כהנ"ג דזה חי רק שבות דשבות, והיינו שהתיר המשנ"ב לומר לעכו"ם לפזר את הנרות הדלוקים דהוי אמירה לעכו"ם באיסור דרבנן.

ולכא'ו הרי אמירת הפיוטים בנעילה אינה לא חיוב מדא' ולא מדרבנן אלא שמקיים בזה מצווה שמתפלל ל' יתברך, אבל קשה לומר דיש ע"ז חיוב גמור, וא"כ מוכח דגם לצורך קיום מצווה איכא היתר דאמירה לעכו"ם לצורך מצווה, ולא נאמר דווקא במצווה שחייב בה.

ואפשר דטלטול מוקצה קיל הרבה, משום דכיון דאפשר לטלטל כלאחר יד שרינן בזה אמירה לעכו"ם, וכמש"כ התוס' בשבת דף קכ"ב שמותר להשתמש במוקצה שטלטל הגוי לצורך ישראל, וכ"כ הרמ"א (סי' רע"ז ס"א ז'), מותר לומר לא"י לילך עמו ליטול נר דלוק כבר, הואיל ואינו עושה רק טלטול הנר בעלמא עכ"ל, ובמ"ב שם כתב דהטעם משום דאיסור מוקצה מותר בטלטול מן הצד להכי שרינן לטלטל על ידי עכו"ם. **אכן** בנועד ביהודה (או"ח קמא סימן ל"ג), שהוא מקור הדברים שהתירו לטלטל הנירות לנעילה) מתחילה עורר על הפרצה שהיו שהתירו לומר לעכו"ם להדליק את הנר לצורך נעילה, וכתב ע"ז דכיון שהוא איסור תורה אין בזה היתר של אמירה לעכו"ם, ונראה מדבריו דכל איסור דרבנן היה מתיר לעשות על ידי עכו"ם לצורך אמירת פיוטים, ואע"פ שאינו חיוב לאומרם, דכל שהוא צורך מצווה מותר.

ועוד אפשר לומר, דהתם חשיב כמקום הפסד מרובה, דגם בזה יש אופנים שמתירים אמירה לעכו"ם כמבואר בשו"ע (סי' ש"ז סעי' ה'), אבל עכ"פ לפ"ז בודאי דשרי אמירה לעכו"ם לצורך ישיבת סוכה גם אם הוא במקום שנחשב למצטער, שאין לך הפסד גדול מזה שישפיד ישיבת סוכה זמן גדול כ"כ, ומי שמרגיש שהוא הפסד לו אפשר להתיר לו אמירה לעכו"ם מהאי טעמא.

יבואר דהיכא דבידו לסלק את הצער של צינה המונעו מקיים מצוות סוכה חשיב שפיר מחוייב במצווה

ועוד אפשר לומר בזה, דכיון שיש אפשרות להדליק את הנר חיומים ועי"כ הוא לא יהי מצטער, א"כ הרי הוא כבר הוא מחויב בסוכה, שהרי בחול בוודאי הוא מחויב להדליק את התנור ולשבת בסוכה ואין בו פטור מצטער, שהרי גם בביתו הוא מדליק את החיומים, וא"כ אפשר דשפיר חשיב אמירה לעכו"ם במקום מצווה שמחויב בה, שהרי חייב הוא בסוכה, וכל שיוכל להפיג הצינה מסוכתו אין לו פטור של מצטער שהרי בידו לסלק צערו ולשבת בסוכה, וא"כ הוי כאמירה לעכו"ם במקום מצווה שחייב בה.

וכן אם ככה האור ביו"ט בסוכתו ואינו יכול לישב שם משום שהוא מצטער בישיבתו שם, לכאורה יהא שרי לומר לגוי לעשות מלאכה דרבנן לצורך מצוות סוכה, שהרי הוא חייב במצוות סוכה, אלא שהיו"ט מונע ממנו לקיימו, שהרי בחול היה חייב להדליק את הנר כדי שלא יצטער, וא"כ שפיר שרי לומר לגוי לעשות מלאכה דאורייתא לצורך יוש' לניין לדעת בעל העיטור דס"ל דשרי לומר לגוי לעשות מלאכה דאורייתא לצורך מצוה, (הובא ברמ"א סימן רע"ו), האם באופן זה יהא שרי לומר לגוי להדליק את הנר, או דכיון דסו"ם הוא פטור משום מצטער לא שרינן ליה לומר לגוי לעשות מלאכה דאורייתא במקום שמדינא אינו חייב בסוכה, וצ"ע.

יבואר כמה ראיות שגם לצורך מצווה קיומית הותר אמירה לעכו"ם בשבת וי"ט

והעירוי דלכאורה מסתימת דברי המ"ב בס' תרל"ז שהתיר אמירה לעכו"ם להניח הסכך משמע דאירי גם ביו"ט בבוקר, שאינו חייב בסוכה, וא"כ מוכח דגם לצורך מצווה קיומית מותר אמירה לעכו"ם, או עכ"פ דלצורך מצוות סוכה חשיב כמצווה שמחוייב בה, וכמשנ"ת, אכן אפשר דאירי לצורך סעודת היום שחייב לאכול ביו"ט דצריך לאכול בסוכה, ולהכי התירו לומר לעכו"ם.

עוד יעוי' בפמ"ג בס' שמו"מ משב"ז ס"ק ד' דמבואר בדבריו שמותר לומר לגוי להעביר סידור או חומש דרך כרמלית, משום שהוא שבות דשבות לצורך מצווה, ולכא'ו הרי אינו חיוב כל כך שיהא לו סידור לתפלה, ובפשטות לא איירי באופן שאינו יכול להתפלל כלל בלא סידור, והחומש בוודאי הרי יכול לשמוע קרה"ת בלא חומש, ומכל מקום חשיב צורך מצווה.

עוד יל"ע מהא דכתב המ"ב (סי' תקפ"ו ס"ק פ"ו) שמותר אמירה לגוי לצורך שיביאו שופר של א"י, ומבואר דלצורך היתר מצווה שרי אמירה לעכו"ם, ולכא'ו יש ללמוד מזה שהותר הדין לצורך קיום מצווה, אך יש לדחות דהתם הוא היתור במצווה חיובית, וחמיר ממצווה קיומית בעלמא, אבל היותר נראה דלכל מצווה שרינן אמירה לעכו"ם.

עוד יעייין בערך השולחן סי' ש"ז סעיף יח כתב וז"ל מותר לומר לאינו יהודי להביא לו טליתו לבית הכנסת או סידור או חומש, וכן דבר מאלל שצריך לו לשבת, או משקה ששכחו ליטול מע"ש, או שהיה מתקלקל אם לקחו מאתמול דהנאת שבת הוי דבר מצווה, וכן לשלוח מנות לאורח דהוי ג"כ דבר מצווה עכ"ד.

ומה שהתיר לצורך חומש או סידור כבר מבואר בפמ"ג הנ"ל, אך מבואר בדבריו שהתיר גם לצורך טלית, והרי מצוות ציצית אינה מצווה חיובית, ואע"פ כן התיר בשביל זה אמירה לעכו"ם.

ויל"ע עוד, אם לצורך קיום מצווה של נשים במצוות עשה שהזמן גרמא מותר אמירה לעכו"ם, ולכא'ו תלוי בהנ"ל אם לצורך מצווה קיומית מותר.

זה לעומת זה עשה הקב"ה

וכן מבואר בילקוט שמעוני בפרשת תולדות רמז קט"ו עה"פ ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול [כ"ז, ט"ז] החמודות שחמד מנמרוד הרשע הה"ד חמד רשע מצוד רעים, ר"מ אומר עשו ראה את הכתנות על נמרוד וחמד אותה בלבו והרגו ולקחו ממנו וכשלבש אותה נעשה גם הוא גבור שנא' ויהי עשו איש יודע ציד, אמר יעקב אין הרשע ראוי ללבוש בגדים הללו מה עשה חפר בארץ וטמנם שנא' טמון בארץ חבלו וגו'. אשר אתה בבית [כ"ז, ט"ז] שבהן משמש לאביו ע"כ.

וכן הוא בזה בראשית פ' תולדות דף קמ"ב ע"ב ותקח רבקה את בגדי עשו וגו', אלן אינן לבושין דרווח עשו מנמרוד, ואלין לבושי יקר דהו מן אדם הראשון ואתו לידא דנמרוד ובהו הוה צד צידה נמרוד דכתיב ויהא גבור ציד לפני ד', ועשו נפק לחקלא ואגח ביה קרבא מנמרוד וקטל ליה ונסב אלן לבושין מניה הדא הוא דכתיב ויבא עשו מן השדה והוא עיף, ואוקמהו כתיב הכא והוא עיף, וכתיב התם (ירמיה ד') כי עיפה נפשי להורגים.

וכן אמר האר"י הק' למהר"ו זצ"ל אל תאמר שהימים הראשונים היו טובים מאלה שגם בזמנו יוכל להגיע להשגות גדולות שבכל דור לפי ערכו ונסיונותיו וזכין להשגה גדולה כפי ערכו.

החסד, וכשהגיע לשלימות מדתו נסתלקו אלו מן העולם. ורבינו נסים גאון בהקדמתו להש"ס הנדפס בריש מסכת ברכות כתב דפסוק הנבואה היה ארבעים שנה אחר בנין בית שני, ואז היה ראשית מלכות אלכסנדר מוקדון, ומה שמונין לשטרות היינו מאותו שנה שנפסקה הנבואה מישראל.

וראיתי מובא בסדר עולם רבה עם פירוש הגר"א שבאותו זמן שהתפללו אנשי כנסת הגדולה על ביטול ע"ז מישראל פסקה הנבואה מישראל והביאור בזה משום שזה לעומת זה עשה הקב"ה, שלא יתכן שיהא קדושת הנבואה בישראל ולא יהיה יצרא דעבודה זרה שא"כ בזה יבטל כח הבחירה שקדושת הנבואה כה גדולה להסיר עוון פשע מישראל שהוצרכה קדושה זו כנגד טומאת יצרא דעבודה זרה.

וכן מצאנו שבאותו יום שנפטר אברהם אבינו מן העולם מת נמרוד על ידי עשו הרשע, שהרי באותו יום שמת אברהם אבינו עבר עשו חמש עבירות והרג הנפש כדאיתא בפ"ק דבב"ב, והנפש שהרג היה נמרוד, ומשום שבזמן שהיה א"א בעולם לא יתכן שלא יהיה כח התנגדות לאומנותו כמו שנמרוד מרד בהקב"ה, כדי שיהא כח התנגדות לאברהם אבינו וכשמת אברהם מת נמרוד באותו יום.

בעניין גודל שכר המצווה לפי גודל שמחתו והתלהבותו בהמצווה

ופירש שהרודפים הם המלאכים שנבראו ממעשה האדם שהם רודפים אותו ולכן כתב רודפי שהם רודפים שלו שנעשו ממעשי הרעים, כי אמצו שהם חזקים ואמיצים, ממנו היינו שהוא עשה אותם אמיצים וחזקים על ידי שעשה העבירה בתוקף וברצון גדול נעשו הם חזקים ואמיצים.

וכן מבואר בספרותו בפרשת כי תשא (פרק לב פסוק י"ט) וירא את העגל ומחולות וחר אף משה. כשראה שהיו שומעים בקלקול שעשו, כענין כי רעתי אז תעלוזי (ירמיה יא, טו) ובהו התקצף ונאוש שיוכל לתקן המעוות באופן שיחזרו לתומתם והיו ראוים לאותן הלוחות, עכ"ל.

הנה לא היה מעולם מקום שהיו רשעים כסדום, עד כדי כך שכל העושה מעשה רשע נקרא מידת סדום, ולכאורה אין יתכן שדווקא בזמן שהיה עמוד החסד כאברהם היה מקום רשע כסדום שלא היה מקום כזה לרוע מאז עד היום הזה.

וכן צריך ביאור בהא דמצונו שאברהם אבינו התפלל על סדום כל כך הרבה תפלות ולא נענה, ולמה הטריחו הקב"ה להתפלל ללא תועלת, וידוע מה שאמר המגיד מדובנא זצ"ל שבאמת כל התפלות הועילו לבניו אחריו, ולכן גילה לו הקב"ה את מפלתו של סדום כדי שיתפלל ויועילו תפלותיו על בניו אחריו.

ושמעתי בשם הגאון ר' יעקב הלל שליט"א שאמר שסדום היה הזה לעומת זה של אברהם אבינו, שאברהם אבינו השלים עצמו כמדת החסד גם בזמן שהיה כנגדו עם מרשיע באופן מבהיל ביותר, ועל ידי זה קנה השלימות הגמורה במדת החסד.

והחסד הגדול ביותר שעשה אברהם אבינו היה תפלתו על סדום, כמו שכתב הח"ח באהבת חסד, והיינו שהתפלל על אלו שהיו המתנגדים הגדולים ביותר אליו והיה צריך לשמוח במפלתם, ובהו קנה את פסגת מעלת החסד, ולכן סדום לא היה להם זכות קיום יותר, שכל קיומם היה לתועלתו של אברהם בקניין מדת

"ולא חשכת את בנך את יחידך ממני" בפנינים מושלחן הגר"א כתב בשם הגר"א וכ"כ בספר פה קדוש בשם דרשן אחד שהמלאך אמר שמעצמו רואה שמעשה אברהם אבינו היה גדול ושלם מאוד שנברא ממצוותו מלאך שלם וחזק ואדיר וגורא שלפי גודל המצווה כך היה גודל ותוקף עוזו של הסניגור הנברא ממעשיו, ואם עושה המצווה באהבה בוריוות ובשמחה נברא המלאך בכל תקפו ואם לא עושה המצווה בשמחה ובשלימות נברא חסר אברים וחלש הרחמן יציליו.

וכן שמעתי מהגה"צ ר' אליהו לאפיאן זצ"ל שאמר על הפסוק הקשיבה אל רינתי כי ידלתי מאוד הצילני מרודפי כי אמצו ממני,

